

Die Feldsberger Stadt-Ziegelei

Valtická městská cihelna

von Daniel Lyčka

übersetzt und bearbeitet von Dieter Friedl

2016

Die Feldsberger Stadt-Ziegelei

In Nummer 7 der Feldsberger Stadtnachrichten (Juli 2015) habe ich versucht, grundlegende und neue Erkenntnisse über die Geschichte der Liechtenstein'schen Ziegelei zusammenzufassen. Heute möchte ich mit ein paar Bemerkungen über die Stadt-Ziegelei an dieses Thema anknüpfen.

Vermutlich wegen der regen Bautätigkeit in der Stadt hat der ehemalige Stadtrat beschlossen, am Ortsrand eine (weitere) Ziegelei zu errichten, deren größte Entwicklung während des 19. Jahrhunderts zu beobachten war. So hatte Feldsberg neben dem fürstl. Betrieb eine zweite Ziegelei, die sich in der heutigen Weinstraße [ulici Vinařská] befand, wo sich nun der Sportplatz der Weinbauschule befindet.

Mittlerweile wurde in fürstl. Büchern der Stadt die älteste Erwähnung von Ziegeln oder einer Ziegel-Tradition in den Jahren 1777-1778 entdeckt, immerhin ist die erste Quelle, eine Beschreibung die sich direkt auf diesen Betrieb bezieht und vom Jänner 1797 stammt, als von Fürst Alois von Liechtenstein und der Stadt Feldsberg der Bau eines Schupfens in Feldsberg bei der Gemeinde Ziegelei bewilligt wurde. Eine hohe Produktionsauslastung der Ziegelei dokumentieren Bücher aus den Jahren 1800-1919, welche im Staatlichen Bezirksarchiv Lundenburg mit Sitz in Nikolsburg aufbewahrt sind, wo ein jeder Interessierte sowohl die Anzahl der hergestellten Ziegel im angegebenen Jahresbereich, wie auch die tatsächliche Wirtschaftlichkeit der Ziegelei (späterer Jahre) einsehen kann.

Aus einigen gefundenen fragmenthaften Archivalien wissen wir zum Beispiel, dass der bereits erwähnte Betrieb von Josef Schleps vermutlich seit 1850 bei der Stadt in Pacht war, da dieser Name oft auf den genehmigten Kostenvorschlägen der Herrschaft aufscheint. Die hergestellten Produkte trugen als Ziegelzeichen JS, seine Initialen.

Ein weiteres Fragment aus einem Protokoll vom 16. Dezember 1871 informiert uns über ein Angebot des Brunnenmeisters Anton Klinger, der auf dem Betriebsgelände einen neuen Brunnen schlagen sollte. Erhalten geblieben sind weiters ein Gebäudeplan sowie ein Budget aus dem Jahr 1912, betreffend die zwei Arbeitsbereiche innerhalb der Stadt Ziegelei.

Wie ungefähr der Geschäftserfolg nach der Integration Feldsbergs in die neu entstandene Tschechoslowakei aussah, lässt sich einem Blatt vom 17. Dezember 1924 entnehmen. Damals sandte das Feldsberger Gemeindeamt der Liechtenstein'schen Gutsverwaltung Feldsberg ein Schreiben, in dem man der Verwaltung rund 7.000 Stück Dachziegel anbot, welche lagernd und wahrscheinlich Produkte der lokalen Ziegelei waren. Der Preis für 1.000 Stück belief sich auf 350 CZK ohne Mehrwertsteuer (DPH ... daň z přidané hodnoty ... Mehrwertsteuer). Das Gemeindeamt ersuchte in diesem Schreiben auch um eine Entscheidung der Liechtenstein'schen Verwaltung. Diese kam schon einen Tag später mit einem Auftrag über Abnahme von 4.000 Stück Dachziegel.

1930 wurde die städtische Fabrik geschlossen, zu diesem Zeitpunkt wird im Konto der Stadt Feldsberg die städt. Ziegelei zum letzten Mal erwähnt, obwohl die letzte erhaltene Aufzeichnung einer Produktionsaktivität bereits aus dem Jahr 1928 stammt. Diese Informationen werden auch von örtlichen Zeugen bestätigt, die sich erinnern, dass das Unternehmen bereits in den 30er Jahren nicht mehr funktionsfähig war und die Fertigung in das nahe gelegene Werk nach Garschönthal verlagert wurde.

Bis zur Schließung in den 20er / 30er Jahren des letzten Jahrhunderts hatte die Ziegelei verschiedene Arten von Ziegel hergestellt: Klassische Ziegel, Pflastersteine, Dach-/Firstziegel

oder Kaminsteine. Die genannten Ziegel trugen das Ziegelzeichen GF (Gemeinde Feldsberg) oder STF (vermutlich **Stadt Feldsberg**).

Dem Ziegelofen fehlte der für solche Betriebe „typische“ Schlot, wie bei der fürstlichen Ziegelei, und auch die Gesamtzahl der Gebäude war viel niedriger (auf Katasterkarten waren zwei bis drei eingezeichnet). Die letzten Überreste der Ziegelei (der Schupfen zur Lagerung der Ziegel) sind auf den Luftaufnahmen aus den Jahren 1952-1953 noch zu sehen.

Nach Aussage von Zeitzeugen erfolgte die Schließung der Ziegelei aufgrund Veralterung, einer wenig effizienten Fertigung und vermutlich wegen der damit verbundenen hohen Betriebskosten. Die städtische Ziegelei sollte durch die moderne Anlage von Garschönthal ersetzt werden, welche einen Ringofen und auch einen für Ziegelöfen typischen Schlot hatte.

Schließlich möchte ich mich bei Herrn Johann Polak für seine Zeit und für seine Informationen bedanken, welche in diesem Artikel Verwendung fanden. Die Studie wurde von der „Galerie Reistna“ durch die Unterstützung von Herrn Stanislav Schneider finanziert (mehr über Ziegeleien auf der Website www.reistna.cz in der Rubrik „[stará cihla](#)“ [alte Ziegeleien]).

Quellen:

Staatliches Bezirksarchiv Lundenburg mit Sitz in Nikolsburg,
(ungeordnet), Fond B 73 AM Valtice, Karton 19, Inv. № 737; Karton 39, Inv. № 891;
Karton 8, Inv. № 387 und Bücher № 495-537.

Übersetzung ins Deutsche:

Dieter Friedl, 2. März 2016.

[Geschichte der fürstlichen Ziegelei in Feldsberg](#)

Valtická městská cihelna

V jednom z minulých čísel Valtického zpravodaje jsem se snažil sumarizovat základní a nové poznatky o historii liechtensteinské cihelny ve městě. Dnes na toto téma navážu několika poznámkami k historii městské cihelny.

Pravděpodobně díky stavebnímu rozmachu města, se tehdejší rada města rozhodla vytvořit na jeho okraji (další) cihelnu, jejíž největší rozvoj lze sledovat v průběhu 19. století. Vedle knížecího podniku tak měly Valtice druhou cihelnu, kterou bychom dnes hledali v ulici Vinařská, v místech sportovního hřiště Střední vinařské školy.

Zatím nejstarší zmínku o cihelné či cihlářské tradici se podařilo objevit v účetní knize města z let 1777-1778, přesto první pramen odkazující přímo k popisovanému podniku pochází z ledna roku 1797, kdy byla knížetem Aloisem z Liechtensteina a městem Valtice schválena stavba kůlny ve Valticích u obecní cihelny. Bohatou výrobní činností cihelny pak dokumentují účetní knihy z let 1800-1919, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Břeclav se sídlem v Mikulově, a kde může případný zájemce nalézt jednak počet vyrobených cihel v uvedeném rozmezí let, a taky samotné hospodaření cihelny (v pozdějších letech).

Zatím nejstarší zmínku o cihelné či cihlářské tradici se podařilo objevit v účetní knize města z let 1777-1778, přesto první pramen odkazující přímo k popisovanému podniku pochází z ledna roku 1797, kdy byla knížetem Aloisem z Liechtensteina a městem Valtice schválena stavba kůlny ve Valticích u obecní cihelny. Bohatou výrobní činností cihelny pak dokumentují účetní knihy z let 1800-1919, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Břeclav se sídlem v Mikulově, a kde může případný zájemce nalézt jednak počet vyrobených cihel v uvedeném rozmezí let, a taky samotné hospodaření cihelny (v pozdějších letech).

Z několika objevených zlomků archiválií například víme, že pravděpodobně již od roku 1850 měl od města v pronájmu zmiňovaný podnik Josef Schleps, jehož jméno se často objevuje pod schválenými stavebními rozpočty velkostatku. Vyrobené produkty pak nesly i jeho iniciály JS.

Další zlomek představuje protokol ze dne 16. prosince roku 1871, informující nás o zakázce pro „Brunnenmeister“ Antona Klingera, který měl v areálu podniku vyhloubit novou studnu. Dále se nám dochoval stavební plán s rozpočtem z roku 1912, týkající se dvou pracovních místností v areálu městské cihelny.

Jak přibližně prosperoval podnik po začlenění Valticka do nově vzniklé Československé republiky, můžeme vyvodit z listu ze dne 17. prosince 1924. Tehdy zaslal městský úřad Valtice liechtensteinskému ředitelství velkostatku ve Valticích dopis, kde nabízí velkostatku kolem 7 000 ks střešních tašek, jež byly na skladě, a šlo s velkou pravděpodobností o výrobky z obecní cihelny. Cena za 1 000 ks činila 350 Kč bez DPH. Městský úřad tímto dopisem dále žádal a očekával rozhodnutí liechtensteinského ředitelství, které přišlo o den později s žádostí o odběr 4 000 ks střešní krytiny.

Nakonec přestala obecní fabrika existovat v roce 1930, neboť k tomuto datu je v účtech města Valtice cihelna uvedena naposledy, i když poslední zachovalý výpis z výrobní činnosti je již z roku 1928. Tuto informaci potvrzují i místní pamětníci, kteří vzpomínají, že již ve 30. letech nebyl podnik funkční a výroba se přesunula do nedalekých Úval.

V cihelně se až do zavření na přelomu 20. a 30. let minulého století vyrábělo několik typů cihel: klasické, dlažební, střešní, hřebenovky či komínovky. Uvedené cihly pak byly značeny GF (Gemeinde Feldsberg) či STF (pravděpodobně Stadt Feldsberg).

Samotná cihelná pec postrádala i v tomto podniku „klasický“ komín, podobně jako v knížecí cihelně a i celkový počet budov zde byl mnohem nižší (na katastrálních mapách zakresleny dvě až tři). Poslední pozůstatky cihelny (šopy pro skladování cihel) je možné vidět na leteckém snímku z let 1952-1953.

K ukončení provozu cihelny, i podle výpovědi pamětníků, došlo z důvodu zastaralé a málo efektivní výroby a snad i s tím spojenými vysokými náklady na celkový provoz. Obecní cihelnu tak měl údajně nahradit moderní závod v Úvalech, již s kruhovou pecí a klasickým komínem.

Závěrem bych chtěl znovu poděkovat panu Janu Polákovi za jeho čas a informace, které byly i tentokrát v článku využity. Samotná studie pak vznikla za podpory Galerie Reistna, jmenovitě za podpory pana Stanislava Schneidera. (Více o cihelnách na webu: www.reistna.cz v rubrice „*stará cihla*“.)

Prameny:

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově (SOkA Břeclav), (neuspořádaný), fond B 73 AM Valtice, kart. 19, inv. č. 737; kart. 39, inv. č. 891; kart. 8, inv. č. 387 a knihy č. 495-537.

Překlad do němčiny:

Dieter Friedl, 2. březen 2016.

[Historie knížecí cihelny ve Valticích](#)

Es wird darauf hingewiesen, dass alle Angaben trotz sorgfältiger Bearbeitung ohne Gewähr erfolgen und eine Haftung der Autoren ausgeschlossen ist.

Kontakt & Korrekturen:

Sollten sich trotz mehrmaliger Durchsicht noch immer Übersetzungs-, Rechtschreib-, Tipp- oder sonstige Fehler eingeschlichen haben, dann bitte ich recht herzlich mir Bescheid zu geben. Danke!

friedl.dieter@a1.net